

ADVANCED GCE BIBLICAL HEBREW

2759

Candidates answer on the Answer Booklet

OCR Supplied Materials:

- 16 page Answer Booklet
- Insert sheet for question 1 (f) (inserted)

Other Materials Required:

None

Tuesday 15 June 2010
Afternoon

Duration: 3 hours

INSTRUCTIONS TO CANDIDATES

- Write your name clearly in capital letters, your Centre Number and Candidate Number in the spaces provided on the Answer Booklet.
- Use black ink.
- Read each question carefully and make sure you know what you have to do before starting your answer.
- There are three sections in this paper.
SECTION A: Unprepared Translation and Comprehension
SECTION B: Literature
SECTION C: Composition
- Answer the questions in Section A, **three** questions in Section B and **one** question in Section C.
- Do **not** write in the bar codes.

INFORMATION FOR CANDIDATES

- The number of marks is given in brackets [ ] at the end of each question or part question.
- The total number of marks for this paper is **100**.
- You will find that the four-letter Divine Name is printed as **יְי**.
- You are reminded of the necessity for accurate spelling and orderly presentation in your answers.
- Dictionaries are not allowed.
- This document consists of **16** pages. Any blank pages are indicated.

BLANK PAGE

THIS PAPER IS DIVIDED INTO **THREE** SECTIONS:

SECTION A (Question 1) [Total : 40 marks]

One question (which is sub-divided into a number of parts).

Unprepared translation	[20%]
<i>and</i> Comprehension and grammar	[20%]

SECTION B (Questions 2 — 7) [Total : 50 marks]

This Section contains, firstly, **PART ONE**, consisting of **three** questions, (**Questions 2, 3 and 4**) sub-divided into a number of parts, from the Set Texts. Candidates are to answer any **two** of these questions. The maximum mark for each question is **20 marks**

and, secondly, **PART TWO**, consisting of **three** short essay questions (**Questions 5, 6 and 7**) on topics related to the Set Texts. Candidates are to answer any **one** of these questions, restricting their response to approximately **500 words**.

SECTION C (Question 8) [Total : 10 marks]

There is **one** question, to translate a passage from English into pointed Biblical Hebrew.

You will find that the four-letter Divine Name is printed as ” .

SECTION A

Unprepared translation and comprehension

Question 1

Read the following passage and answer in English the questions that follow.

Marks for the parts of the question are indicated in brackets.

Background :

The prophet Zechariah acknowledges that the Israelite nation's leadership has been inadequate in the past. However, the nation is capable of producing quality leadership in the future.

line number

שָׁאֲלוּ מִי מָטָר בָּעֵת מִלְקוֹשׁ יִי עֲשֵׂה חֲזִיזִים וּמָטָר גָּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם	1
לְאִישׁ עֹשֵׁב בַּשָּׂדֶה: כִּי הַתִּרְפִּים דִּבְרוּ אֲנִי וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וְחִלְמוֹת	2
הַשּׁוּא יִדְבְּרוּ הֶבֶל יִנְחֲמוּן עַל כֵּן נָסְעוּ כְּמוֹ צֹאן יַעֲנוּ כִּי אֵין רָעָה:	3
עַל הָרָעִים חָרָה אַפִּי וְעַל הָעֲתוּדִים אֶפְקוֹד כִּי פָקֵד יִי צָ-בָאוֹת אֶת עֲדָרוֹ	4
אֶת בֵּית יְהוּדָה וְשֵׁם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוּ בַּמִּלְחָמָה: מִמֶּנּוּ פָנָה מִמֶּנּוּ יִתֵּד	5
מִמֶּנּוּ קָשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָּל נֹגֶשׁ יַחֲדוּ: וְהָיוּ כְּגִבּוֹרִים בּוֹסִים	6
בְּטִיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ כִּי יִי עֲמָם וְהִבִּישׁוּ רֶכְבִּי סוּסִים: וְגִבְרָתִי	7
אֶת בֵּית יְהוּדָה וְאֶת בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשִׁבוּתִים כִּי רַחֲמָתִים וְהָיוּ	8
כְּאֲשֶׁר לֹא זִנְחָתִים כִּי אֲנִי יִי אֶ-לֵהִיָּהּ וְאַעֲנֶם: וְהָיוּ כְּגִבּוֹר אֶפְרַיִם	9
וְשִׁמַּח לִבָּם כְּמוֹ יֵין וּבְנִיָּהֶם יֵרָאוּ וְשִׁמְחוּ יָגֵל לִבָּם בִּי: אֲשֶׁרֶקָה לָהֶם	10
וְאֶקְבָּצֶם כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ: וְאַזְרַעֶם בְּעַמִּים וּבְמִרְחָקִים יִזְכְּרוּנִי	11
וְחָיוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ: וְהִשְׁבִּיבוּתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֲשׁוּר אֶקְבָּצֶם	12
וְאֶל אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אָבִיָּאִם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם: וְעֹבֵר בֵּינָם צָרָה וְהִכָּה	13
בֵּינָם גָּלִים וְהִבִּישׁוּ כָּל מְצוּלוֹת יָאֵר וְהוֹרֵד גִּזְאוֹן אֲשׁוּר וְשִׁבְט מִצְרַיִם יִסּוּר:	14
וְגִבְרָתִים בִּי וּבִשְׁמוֹ יִתְהַלְכוּ נְאֻם יְיָ:	15

זכריה, "א' — י"ב

Zechariah, Chapter 10 verses 1 — 12

Vocabulary Assistance:

חֲזִיזִים	line 1	thunderstorms; strong winds; lightning
הַתִּרְפִּים	line 2	the household gods / images / figurines

Question 1 continues on the next page

Question 1 (*continued*)

- (a) What should the people request from G-d ? (line 1) [1]
- (b) (i) Translate from בָּעֵת מִלְקוֹשׁ (line 1)
to כָּל נוֹגֵשׁ יַחֲדָיו : (line 6) [20]
- (ii) Discuss any **three** points of prophetic imagery in lines 4 and 5. [3]
- (c) How does the prophet picture the nation's future battles ? (lines 6 — 7)
Mention any **three** points. [3]
- (d) The phrase וְרָבוּ כְמוֹ רָבוּ (line 11) is a difficult phrase to translate.
- (i) What is the root and conjugation of the verb רָבוּ ? [2]
- (ii) Suggest a translation of this phrase. [2]
- (iii) Explain how your translation is derived. [2]
- (e) How does the prophet use locations and / or geographical features to communicate his message concerning the future of the nation ?
Discuss any **two** examples. [4]
- (f) Point the following passage: [3]

כִּי זֶרַע הַשְּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאֲרֶז
תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשְּׁמִימִים יִתְּנוּ טֶלֶם וְהַנַּחֲלָתִי
אֶת שְׂאֵרֵית הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל אֱלֹהִים

זְכֵּרִיָּה, ח' : י"ב

[Total for Question 1: 40 marks]

SECTION B

PART ONE

Literature: Set Texts

(Questions 2, 3 and 4)

Answer **two** questions from this Section.

Question 2

Read the following passages and answer in English the questions that follow.

line number

וַיֹּאמֶר לִי הֲנֶךְ הָרָה וַיִּלְדֶּת בֶּן וַעֲתָה אֵל תִּשְׁתִּי יֵין וְשֹׁכֵר וְאֵל תֹּאכְלִי

1

כָּל טִמְאָה כִּי נֹזֵר אֶל־לֵהִים יִהְיֶה הַנֶּעֱר מִן הַבֶּטֶן עַד יוֹם מוֹתוֹ:

2

וַיֹּאמֶר לוֹ מִלֵּאךְ יִי לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשָׁמִי וְהוּא פָּלְאִי: וַיִּקַּח מְנוּחַ

3

אֶת גְּדֵי הָעִזִּים וְאֶת הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל הַצֹּר לִי וּמִפְּלֹא לַעֲשׂוֹת וּמְנוּחַ

4

וְאִשְׁתּוֹ רָאִים: וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלֵּהב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשְּׁמִימָה וַיַּעַל מִלֵּאךְ יִי

5

בַּלֵּהב הַמִּזְבֵּחַ וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם אֶרְצָה: וְלֹא יָסַף עוֹד

6

מִלֵּאךְ יִי לְהִרְאֶה אֶל מְנוּחַ וְאֵל אִשְׁתּוֹ אִזּוֹ יָדַע מְנוּחַ כִּי מִלֵּאךְ יִי הוּא:

7

וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֶל־לֵהִים רָאִינוּ: וַתֹּאמֶר לוֹ

8

אִשְׁתּוֹ לוֹ חֲפֵץ יִי לְהַמִּיתֵנוּ לֹא לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הִרְאָנוּ

9

אֶת כָּל אֱלֹה וְכַעַת לֹא הִשְׁמִיעֵנוּ כְּזֹאת:

10

שופטים, י"ג: ז', וי"ח — כ"ג

Judges, Chapter 13, verse 7 and verses 18 — 23

וַתִּתְקַע בַּיָּתֶד וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שְׁמִשׁוֹן וַיִּיקֶץ מִשְׁנָתוֹ וַיִּסַּע אֶת

11

הַיָּתֶד הָאָרֶג וְאֶת הַמַּסָּכָה: וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֵיךְ תֹּאמַר אֶהְבֵּתִיךָ וְלִבְךָ אֵין

12

אֵתִי זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים הִתְלַתְּ בִּי וְלֹא הִגַּדְתָּ לִּי בְּמָה בָּחַךְ גְּדוֹל: וַיְהִי כִּי

13

הִצִּיקָה לוֹ בַּדְּבָרִיָּה כָּל הַיָּמִים וַתֹּאמְרָהוּ וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת: וַיַּגֵּד לָהּ אֶת

14

כָּל לְבוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ מוֹרָה לֹא עָלָה עַל רֹאשִׁי כִּי נֹזֵר אֶל־לֵהִים אֲנִי מִבֶּטֶן

15

אִמִּי אִם גִּלְחִיתִי וְסָר מִמֶּנִּי כָחִי וְחִלִּיתִי וְהִיִּיתִי כְּכֹל הָאָדָם:

16

שופטים, ט"ז: ד' — י"ד

Judges, Chapter 16, verses 14 — 17

Question 2 continues on the next page.

Question 2 (continued)

- (a) What does Manoach's wife tell her husband in lines 1–2 ?
Mention any **three** points. [3]
- (b) (i) In what ways can the phrase **וּמִפְּלֵא לַעֲשׂוֹת** (line 4) be considered unusual ? [2]
- (ii) What may have prompted the Biblical author to write in this style ? [2]
- (c) How does the phrase **וְכַעַת לֹא הִשְׁמִיעֵנוּ בְּזֹאת** (line 10) reassure Manoach's anxiety (which is recorded in line 9) ? [2]
- (d) Who is the subject of the verb **וַתִּתְקַעַע** in line 11 ? [1]
- (e) Explain the terms —
- (i) **הִיתֵד הָאֶרֶג** (line 12) [2]
- (ii) **הַמִּסְכָּת** (line 12) [2]
- (f) (i) What grammatical difficulty is encountered in the phrase **הִיתֵד הָאֶרֶג** (line 12) ? [2]
- (ii) How may this difficulty be resolved ? [1]
- (g) What is the root of the verb **הִתְלַת** ? (line 13) [1]
- (h) What are the conjugations of the verbs:
- (i) **לְהִרְאֶה** (line 7) [1]
- (ii) **גִּלְחָתִי** (line 16) [1]

[Total : 20 marks]

Question 3

Read the following passage and answer in English the questions that follow.

line number

- 1 הוּי הַשְׂאֲנָנִים בְּצִיּוֹן וְהַבִּטְחִים בְּהֵר שְׁמֶרֶן נִקְבִּי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ
- 2 לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל : עָבְרוּ כְלִיָּה וּרְאוּ וּלְכוּ מִשֵּׁם חֶמֶת רַבָּה וּרְדּוּ
- 3 גַּת פְּלִשְׁתִּים הַטּוֹבִים מִן הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה אִם רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלְכֶם :
- 4 הַמִּנְדִּים לְיוֹם רָע וְתַגִּישׁוּן שַׁבַּת חָמֶס : הַשֹּׁכְבִּים עַל מִטּוֹת שֵׁן
- 5 וְסִרְחִים עַל עֲרֻשׁוֹתָם וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֶּאֱן וְעֹגְלִים מִתּוֹךְ מִרְבֵּק :
- 6 הַפְּרֻטִּים עַל פִּי הַנֶּבֶל כְּדוּיד חֲשָׁבוּ לָהֶם כְּלִי שִׁיר : הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי
- 7 יַיִן וְרֵאשִׁית שְׂמָנִים יִמְשְׁחוּ וְלֹא נִחְלוּ עַל שִׁבְרֵי יוֹסֵף : לָכֵן עָתָה
- 8 יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גָּלִים וְסִר מְרוֹזַח סְרוּחִים : נִשְׁבַּע אֶ-דָּנִי " בְּנִפְשׁוֹ נֹאֵם
- 9 " אֶ-לֹהֵי צְבָאוֹת מִתְּאֵב אֲנֹכִי אֶת גֵּאוֹן יַעֲקֹב וְאַרְמְנָתִי שְׁנֵאתִי
- 10 וְהַסְגֵּרְתִּי עִיר וּמְלָאָהּ : וְהָיָה אִם יוֹתֵרוּ עֲשָׂרָה אָנָשִׁים בְּבֵית אֶחָד
- 11 וּמִתּוֹ : וְנִשְׁאוּ דוֹדוֹ וּמִסְרָפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן הַבַּיִת וְאָמַר לְאִשְׁרֵי
- 12 בִּירְכָתִי הַבַּיִת הָעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אָפֶס וְאָמַר הֵס כִּי לֹא לְהִזְכִּיר
- 13 בְּשֵׁם " : כִּי הִנֵּה " מִצִּוָּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטָן
- 14 בְּקָעִים : הִירְצוֹן בְּסֻלַּע סוּסִים אִם יַחֲרוֹשׁ בַּבְּקָרִים כִּי הִפְכֶתֶם
- 15 לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צִדְקָה לְלַעְנָה :

עמוס, ו' : א' — י"ב

Amos, Chapter 6, verses 1 — 12

Question 3 continues on the next page.

Question 3 (continued)

- (a) Explain why the word **הַשְׂאֲנָנִים** (*line 1*) is important in the context of this passage.
Mention **two** points. [2]
- (b) Why does the prophet mention foreign cities in lines 2 —3 ? [3]
- (c) Give the root and conjugation (*binyan*) of the following words:
- (i) **הַמְגִדִּים** (*line 4*) [2]
- (ii) **נָחֳלוֹ** (*line 7*) [2]
- (d) What behaviour does the prophet criticize, in lines 4 — 7 ?
Give **four** examples. [4]
- (e) Imagery from the countryside is commonly used by Amos.
Choose **two** examples from this passage and explain the use of each. [4]
- (f) From this passage, give **one** example of each of the following :—
- (i) assonance [1]
- (ii) sarcastic language [1]
- (iii) synonymous parallelism [1]

Candidates may choose to quote or explain their chosen examples.

[Total : 20 marks]

Question 4

Read the following passages and answer in English the questions that follow.

line number

- 1 לַמִּנְצָח בְּנִגִּינַת מִזְמוֹר לְאַסָּף שִׁיר :
 2 נוֹדַע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ :
 3 וַיְהִי בְשָׁלֹם סִבּוּ וּמַעֲוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן :
 4 שָׁמָּה שָׁבַר רִשְׁפֵי קֶשֶׁת מִגֶּן וַחֲרֹב וּמִלְחָמָה סָלָה :
 5 נֶאֱדָר אֶתָּה אֲדִיר מִהַרְרֵי טָרֶף :
 6 אֲשַׁתּוּלְלוּ אֲבִירֵי לֵב נִמּוּ שְׁנָתָם וְלֹא מָצְאוּ כָּל אֲנָשִׁי חַיִּל יְדִיהֶם :

תהלים, ע"ז: א' — ו'

Psalm 76, verses 1—6

- 7 מִשְׁכִּיל לְאַסָּף הָאֲזִינָה עַמִּי תוֹרַתִּי הָטוּ אֲזִנְכֶם לְאֹמְרֵי פִי :
 8 וַיִּשְׁכַּחוּ עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הָרָאם :
 9 נֶגְדַת אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה צֹעַן :
 10 בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירָם וַיַּצַּב מַיִם כְּמוֹ נָד :
 11 וַיִּנָּחֵם בְּעֵינָיו יוֹמָם וְכָל הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ :
 12 יִבְקַע צָרִים בַּמִּדְבָּר וַיִּשָּׁק בְּתַהֲמוֹת רֶבֶה :
 13 וַיִּצָּא נֹזְלִים מִסֹּלֶעַ וַיִּזְרַד בְּנִהְרוֹת מַיִם :
 14 וַיִּסְיֵפוּ עוֹד לַחֲטָא לוֹ לַמְּרוֹת עֲלִיּוֹן בְּצִיָּה :
 15 וַיִּנְסוּ אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאֹל אֲכָל לְנִפְשָׁם :
 16 וַיִּדְּבְרוּ בְּאֱלֹהִים אָמְרוּ הַיּוֹכֵל אֵל לַעֲרֹךְ שִׁלְחָן בַּמִּדְבָּר :
 17 הֵן הִכָּה צוּר וַיִּזּוּבוּ מַיִם וַנַּחֲלִים יִשְׁטַפוּ הָגֶם לֶחֶם יוֹכֵל תֵּת אִם יִכִּין שְׁאֵר לְעַמּוֹ :
 18 לָכֵן שָׁמַע יי וַיִּתְעַבֵּר וְאֵשׁ נִשְׁקָה בִיעֶקֶב וְגַם אֵף עָלָה בְּיִשְׂרָאֵל :
 19 כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בְּאֱלֹהִים וְלֹא בִטְחוּ בִישׁוּעָתוֹ :
 20 וַיִּצּוּ שְׁחָקִים מִמֶּעַל וּדְלָתֵי שָׁמַיִם פָּתַח :
 21 וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ :
 22 לֶחֶם אֲבִירִים אָכַל אִישׁ צִידָה שָׁלַח לָהֶם לְשִׁבְעַת :
 23 יֶסַע קָדִים בְּשָׁמַיִם וַיִּנְהַג בְּעִזּוֹ תִימָן :
 24 וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם בְּעֶפֶר שְׁאֵר וּכְחוֹל יָמִים עוֹף כָּנָף :
 25 וַיִּפֹּל בִּקְרֹב מִחֲנֵהוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּנְתּוֹ :

תהלים, ע"ח: א', י"א — כ"ח

Psalm 78, verse 1 and verses 11 — 28

Question 4 continues on the next page.

Question 4 (continued)

- (a) Give **two** possible meanings of the term בְּנִינִת. (line 1) [2]
- (b) Explain the **three** unusual features of the verb אֶשְׂתַּלֵּל. (line 6) [3]
- (c) Compare and contrast lines 2 — 6 (taken from Psalm 76) with lines 9 — 14 (taken from Psalm 78).
Consider any **two** points. [4]
- (d) Compare the structure of lines 12 and 23 with that of lines 10, 11 and 13. [2]
- (e) Give the root and conjugation (*binyan*) of the following infinitives:
- (i) לְמָרוֹת (line 14) [2]
- (ii) יָתַת (line 17) [2]
- (f) The verb נִשְׁקָה (line 18) is unique.
Explain how it can be understood from —
- (i) the context [1]
- (ii) the unusual form of the verb. [2]
- (g) State **two** different ways in which the Psalmist / the משורר records G-d's response to the nation's rebellion against Him. [2]

[Total : 20 marks]

BLANK PAGE

SECTION B

PART TWO

LITERATURE — ESSAYS

(Questions 5, 6 and 7)

There are **three** questions in this Section.

[Marks for each question: **10 marks.**]

Candidates may answer only **one** question from this Section.

Your essay should be no more than **500 words**.

Candidates are advised that
no more than **five areas** of discussion are expected in any essay.

Recommended time for this Section: 30 minutes.

Candidates may answer only **one** question from this Section.

Question 5

שופטים

How does the role of Samson / Shimshon as “Nazir” conflict with his role as warrior ?

Question 6

עמוס

“Amos is both a fierce rebuker and a sympathetic comforter of the People of Israel.”
Discuss this statement.

Question 7

תהלים

How do Psalms 73 — 80 reflect the realities of life ?

[Total: 10 marks]

SECTION C**Question 8**

Translate the following passage into pointed Biblical Hebrew.

Two citizens of Kush, Nathan and Oved, came to the king for judgement. Nathan complained that Oved had sold him a sack of vegetables and that he had found in it a golden ring but Oved refused to take the ring back.

Nathan claimed that he had paid only for a sack of vegetables, not for a ring.

Oved addressed the king and said: “When I sold him that sack, I sold him everything that it contained.”

When the king heard their words, he ordered the one’s son should marry the other’s daughter and the ring should be a treasure for them.

[Adapted from Midrash Rabbah 33 to Bereishit / Genesis,
and other Rabbinical sources]

[Total : 10 marks]

END OF QUESTION PAPER

Copyright Information

OCR is committed to seeking permission to reproduce all third-party content that it uses in its assessment materials. OCR has attempted to identify and contact all copyright holders whose work is used in this paper. To avoid the issue of disclosure of answer-related information to candidates, all copyright acknowledgements are reproduced in the OCR Copyright Acknowledgements Booklet. This is produced for each series of examinations, is given to all schools that receive assessment material and is freely available to download from our public website (www.ocr.org.uk) after the live examination series.

If OCR has unwittingly failed to correctly acknowledge or clear any third-party content in this assessment material, OCR will be happy to correct its mistake at the earliest possible opportunity.

For queries or further information please contact the Copyright Team, First Floor, 9 Hills Road, Cambridge CB2 1GE.

OCR is part of the Cambridge Assessment Group; Cambridge Assessment is the brand name of University of Cambridge Local Examinations Syndicate (UCLES), which is itself a department of the University of Cambridge.